

Az idősebbek bekapcsolódása az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásába – a gyakorlatban

A tanulmány az „eInclusion” stratégiájával és gyakorlatával kapcsolatos szakirodalmi kutatásokról és az idősebbek számára Budapesten, Magyarországon rendezett IKT kurzusok empirikus vizsgálatáról számol be. A szerző kutatási eredményei azt mutatják, hogy az idősebb emberek erősen motiváltak az IKT használatához szükséges készségek elsajátítására, és egyértelműen képesek erre, ha megfelelő oktatásban részesülnek. Cikkében a szerző Højrup és Carlberg nyomán körvonalazza a különféle életmódtípusok figyelembevételének lehetőségeit a nyugdíjba vonulás és az IKT viszonylatában. Javasolja ennek a megközelítési keretnek az alkalmazását annak jobb megértéséhez, hogy az idősebbek hogyan használhatják fel az IKT-t értelmes és teljes élet fenntartásához nyugdíjas korukban is. Hangsúlyozza, hogy az IKT-t hasznos eszközként szolgálhat a fizikai és társadalmi szakadékok áthidalására.

Kulcsszavak: *információs és kommunikációs technológiák (IKT), felnőttoktatás, életmód-típusok, idősebbek oktatása*

Szerzői információ:

Mimi Larsson

Etnográfából és társadalmi antropológiából szerzett diplomát az Århus Egyetemen, Dániában. Folyékonyan beszél magyarul, és 1997 óta több ízben végzett kutatásokat Magyarországon. A Teleház mozgalomról írta diplomamunkáját (www.anthrobase.com). 2001-ben az ITTK tudományos munkatársa volt. Jelenleg Dániában, a koppenhágai egyetemen működő Észak- és Kelet-közép-európai Kvalitatív Társadalomkutatási Hálózatnál (*Nordic and East Central European Network for Qualitative Social Research*, www.necen.org) és a Balti-tengeri Regionális Kutatóközpontban (*Centre for Baltic Sea Region Studies*, www.balticstudies.org) dolgozik projektkoordinátorként.

E-mail: etnomimi@yahoo.com

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Larsson, Mimi. „Az idősebbek bekapcsolódása az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásába – a gyakorlatban”.

Információs Társadalom VI, 1. szám (2006): 91–106.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VI.2006.1.10>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Mimi Larsson

Az idősebbek bekapcsolódása az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásába – a gyakorlatban¹

Az IKT: vízváltó vagy híd?

A közéleti és a tudományos viták hosszú ideje foglalkoznak a „digitális szakadék” (*digital divide*) kérdésével, amely az IKT-eszközök felhasználóit elválasztja azoktól, akik nem jutnak hozzá ezekhez. Sokan félnek attól, hogy a digitális „nincstelenek” hátrányos helyzetbe kerülnek, és társadalmilag marginalizálódnak. Ez a félelem különféle kampányok és programok beindításához vezetett, amelyeknek az a céljuk, hogy javítsák az állampolgárok hozzáférési lehetőségeit az IKT-eszközökhöz, és erőfeszítéseket tegyenek annak érdekében, hogy az embereket az új technológiák használatára ösztönözzék. Az új technológia segítségével megvalósítható nagyszerű dolgokkal kapcsolatos lelkesedés azonban a lakosság nagyobb csoportjait motiváló tényezőként szinte túlságosan is jó eredmények eléréséhez vezetett. Ennélfogva most már új megközelítésre van szükség: inkább arra kell összpontosítanunk, hogy az IKT hogyan integrálható az emberek mindennapi életébe, és miként játszhat közvetítő szerepet számos olyan probléma megoldásában, amelyekkel az emberek találkoznak.

Sok nagy léptékű *e-inclusion* program – ironikus módon – abból az előfeltevésekből indult ki, hogy a nem használók is érdeklődnek az internet iránt, és rendelkeznek az alapvető digitális készségekkel. Ennek egyik példája az „e-pontok” programja, amelynek – legalábbis a vizsgálat idején – nem volt átfogó stratégiája azt illetően, hogy a nem használóknak hogyan kell bemutatni az internetet, és hogyan kell biztosítani számukra a világháló használatához szükséges digitális készségeket. A Budapest utcáin felállított elegáns kinézetű „e-pontok” még a legegyszerűbb használati utasításokkal vagy a céljukra vonatkozó tájékoztatókkal sincsenek ellátva. Magyarországon azonban – éppen ebben az időszakban – igen nagy szükség van a digitális készségek oktatására, különösen az idősebb emberek, a fizikai dolgozók, az etnikai kisebbségek és a munkanélküliek esetében, mivel ezeknek a csoportoknak a tagjai iskolai tanulmányaik vagy munkájuk során nem szerezték meg a digitális kompetenciákat. Ám miért van az, hogy olyan sok ember nem törekszik lelkesen az IKT-eszközök használatának megtanulására?

¹ Ez a tanulmány az „*e-inclusion*” dániai stratégiájának és gyakorlatának vizsgálatán, valamint az idősebbek számára Budapesten, Magyarországon rendezett IKT-kurzusok empirikus vizsgálatán alapul (Larsson, 2005). A kutatást Mimi Larsson végezte a Budapest Business School meghívására, a fiatal külföldi kutatók számára a magyar Informatikai és Hírközlési Minisztérium által biztosított ösztöndíj támogatásával. Ebben a cikkben a szerző az *e-inclusion* magyarországi kérdéseire és az ezzel kapcsolatos empirikus kutatási eredményekre koncentrált. A kutatási jelentés teljes (angol nyelvű) szövegének megismeréséhez az érdeklődők lépjenek kapcsolatba a szerzővel az etnomimi@yahoo.com címen.

Egy 2003-ban végzett országos szintű felmérés szerint Magyarországon a legtöbben egyszerűen azért nem használják az internetet, mert „nincs szükségük rá” (36%). A második és harmadik leggyakrabban említett ok az volt, hogy a megkérdezettek nem rendelkeztek személyi számítógéppel (30%),² illetve az internet „nem érdekelte” őket (26%).² Így, miközben a megkérdezettek majdnem egyharmada ténylegesen a technikai eszközök hiányát említi annak okaként, hogy nem használják az internetet, még ennél is több nem használó egyszerűen nem látja úgy, hogy szüksége lenne internet-hozzáférésre. Az információs társadalommal foglalkozó szakirodalomban ezeket az embereket gyakran „lassú kezdőként” említik, mivel nem állnak rá az új technológia felhasználására olyan gyorsan, mint mások. A felmérés során adott válaszaikat tekintve úgy tűnik, hogy a „lassú kezdőknek” mindenekelőtt jó okra van szükségük ahhoz, hogy idejüket és pénzüket valamire fordítsák. Úgy tűnik, hogy sem a technikai „műtyürkékkel” való játék öröme vagy izgalma, sem a digitális tudásgazdaság homályos víziója nem nyújt elegendő motivációt számukra. Ebből az következik, hogy a digitális technológia híveinek és szószólóinak sokkal jobb teljesítményt kell felmutatniuk azon a téren, hogy meg tudják mutatni az embereknek, milyen hasznuk származhat az IKT felhasználásából. Ennélfogva a stratégiák készítőinek, az IKT oktatóinak és az ezen a területen működő vállalatoknak mélyebben meg kell érteniük azokat a szükségleteket és motivációkat, amelyek az úgynevezett „lassú kezdőket” végül is rábírija arra, hogy ténylegesen szembenézzenek az IKT kihívásaival.

Az IKT idősebb felhasználóinak mélyebb megismerése

2004/2005 telén kvalitatív vizsgálatot végeztem az úgynevezett „lassú kezdők” körében, ez esetben idősebb emberek bizonyos csoportjaira koncentrálva.³ Az IKT felhasználóiról készült statisztikai kimutatásokban az idősebbek demográfiailag alulreprezentáltak, és a köztudatban nem terjedt el annak a belátása, hogy az idősebbek nagy nehézségekkel küzdenek az IKT használatához szükséges készségek elsajátításakor, s ugyanakkor kevésbé motiváltak erre. Időskorban az emberek az IKT-készségek megszerzését gátló általános akadályok vagy a hátrányos körülmények igen nagy sokaságával találják szemben magukat. Ilyen akadályok például a csökkent motorikus készségek, a meggyengült látás, a gyenge angol nyelvtudás, az IKT-val kapcsolatos tapasztalatok hiánya, a pénzügyi források hiánya és a kortársaktól (iskolátársaktól, munkatársaktól stb.) származó nyomás hiánya.

A vizsgálat elsődleges módszere a részt vevő megfigyelés volt, formális és informális interjúkkal kombinálva. A részt vevő megfigyelés során a kutató megpróbál részt venni a vizsgált tevékenységben, abból a célból, hogy azt belülről is megtapasztalja. A kvalitatív vizsgálatok eltérő perspektívát adnak hozzá a statisztikai felmérésekhez és interjúkhoz, mivel számos olyan mechanizmus, amely közrejátszik a komplex társadalmi folyamatokban, nem tárható fel kérdőívek vagy statisztikák útján, s ennélfogva a

² WIP, 2003: 24.

³ A kutatást Mimi Larsson antropológus végezte Kiss Mónika, Balogh Ádám, Bozán Borbála és Horváth Gergely közreműködésével.

kvalitatív vizsgálatok igen fontosak az információs társadalom kifejlődésének megértéséhez. Ebben az esetben annak a feltárására törekedtem, hogy az idősebbeket mi motiválja az IKT-eszközök kezelésének megtanulására, és hogy ebben a folyamatban milyen akadályokkal találkoznak. A megfigyeléseket 2004 novemberében és decemberében két különböző „státusban” végeztem: a nyugdíjasok számára nyújtott IKT-kurzusokon egyrészt diákként, másrészt segédoktatóként részt vettem. A kurzusokon való részvétel és a hallgatókkal folytatott interakciók mélyebb bepillantást nyújtottak abba, hogy ezek az idős emberek hogyan viszonyulnak az IKT-hoz, és hogyan tanulnak. A részt vevő megfigyelést kombináltam a résztvevőkkel készített informális interjúkkal, továbbá a kurzus oktatóival személyesen és e-mail útján készített informális interjúkkal, valamint harmincegy kérdőívvel, amelyeket a kurzusok résztvevői töltöttek ki.

A vizsgálat első helyszínén a nyugdíjasok választható háromórás bevezető kurzusokon vehettek részt, pár száz forintos részvételi díj ellenében. Egyes kurzusok tematikus (például „irodalmi” vagy „tudományos”) karakterűek voltak, de valamennyi tartalmazta az internet használatához szükséges alapkészségeket, és többnyire kitértek az e-mail üzenetekre is. Valamennyi kurzus oktatója egy nyugdíjas férfi volt, aki pedagógiai eszközként számítógépes játékokat használt. Alapelve az volt, hogy az IKT-készségek könnyebben elsajátíthatók játék útján, mivel a játékok természetes gyakorlóterepet biztosítanak például az egér használatához. A pasziánszjátéknak önmagában ugyan semmi köze sincs az IKT-hoz, azonban ha számítógépen játsszák, akkor az új felhasználók megtanulják, hogyan kell az egérrel navigálni, rákattintani egyes pontokra és megnyitni egy-egy programot, és megismerkednek a „fogd és vidd” áthúzási technikával.

A vizsgálat második helyszíne egy teleház volt, ahol a helyi nyugdíjasok számára ingyenesen, a helyi önkormányzat pénzügyi támogatásával hűszórás számítástechnikai és internethasználati kurzust szerveztek. A résztvevők majdnem kizárólag a helyi nyugdíjasklub tagjai közül kerültek ki, és a kurzus csak egy volt a sokféle foglalkozás közül, amelyeket a hét során látogathattak. Az oktató egy tapasztalt tanárnő, az idősebbek IKT-oktatásához készített kézikönyv szerzője volt. A kurzust azzal a céllal szervezték, hogy a résztvevőknek háttérismereteket is nyújtsanak a technológiáról, és lépésenként kialakítsák bennük az eszközök használatához szükséges készségeket.

Meg tudják tanulni az idősebbek az IKT-eszközök használatát?

Arról, hogy az idősebbek mit tudnak és mit nem tudnak megtenni, sokféle sztereotíp vélekedés alakult ki. Az idős emberek fizikai és mentális képességeinek csökkenésére és életük céltalanságára vonatkozó előítéletek miatt sokan azt gondolják, hogy az idősebbek nem tudják megtanulni az IKT-eszközök használatát, vagy annak valójában semmi hasznát nem tudják venni. Ezek a feltételezések gyakran visszahatnak az idősebbekre, akik maguk is gyakran azt hiszik, hogy képtelenek megtanulni az IKT felhasználását. A vizsgálat egyik célja annak a kiderítése volt, hogy az életkorral összefüggő problémák mennyiben jelentenek tényleges akadályokat az IKT-eszközök aktív használata előtt. Noha a megfigyelt kurzusokon részt vevő emberek általában igen aktívak voltak, szellemi képességeik teljes birtokában, többségük küzdött valamilyen, a

korával összefüggő nehézséggel, amelyek a számítógép használata során észrevehetőek voltak. Sokan közülük például hunyorogva nézték a monitort, küszködtek az egérrel, és állandóan keresgéltek a betűket a billentyűzeten. Mindössze 16%-uk jelezte a kérdőíveken, hogy problémái vannak a dolgok meglátásával a monitoron, és 6%-uk vallotta be, hogy nehezen boldogul a billentyűzet használatával, a megfigyelések alapján azonban biztonsággal állítható, hogy valójában legalább kétszer ennyien tapasztaltak közülük ilyenfajta problémákat.

Ha az IKT-t inkább hídnak, mintsem vízvázasztónak tekintjük, akkor az IKT-t a meglévő akadályok legyőzésének eszközeként foghatjuk fel. Ez a szemlélet a csökkent fizikai képességű embereknek is segíthet abban, hogy visszaszerezék már elveszített kompetenciáikat. Egy idős hölgy egy dán tanulmány tanúsága szerint ízületi gyulladása miatt már évekkorábban abbahagyta a karácsonyi üdvözlőkártyák írását, de amikor megtanulta a számítógép használatát, visszatért ehhez a gyakorlathoz, mivel a billentyűzet használata könnyebbé tette számára az írást.⁴ Az IKT-ban ténylegesen óriási lehetőségek rejlenek ahhoz, hogy eszközként szolgálják az idősebbeket olyan mindennapi dolgok elvégzésében, mint például hivatalos ügyeik intézése, és hozzájáruljanak az öregek társadalmi életének fenntartásához is. Érdekes volt megfigyelni, hogy fizikai problémáikra a kurzus résztvevői nem fordítottak különösebb figyelmet. Úgy tűnik, mindenki másnál jobban tudják, hogy ezek a nehézségek csupán az öregség velejárói, és az IKT-val kapcsolatos képességeik szempontjából nincs nagyobb jelentőségük. Ezek az idős emberek – a nyilvánvaló nehézségeknek dacára, amelyekkel küzdenek – szinte valamennyien lelkesen tanulták a szövegszerkesztést, az e-mail üzenetek írását és más internetszolgáltatások igénybevételét. A meggyengült látás, a halláskárosodás vagy a csökkent motorikus készségek hozzátartoznak általános állapotukhoz, és az IKT-val kapcsolatban ezek nem jelentenek *különösebb* problémát számukra.

Az idősebbek csökkent fizikai képességeinek az IKT használatát befolyásoló problémaként való felfogása bizonyos értelemben szinte ironikusnak tekinthető, hiszen még a standard IKT-berendezések is gazdag lehetőségeket nyújtanak a beállítások testreszabásához, és ezáltal az egyes emberek speciális szükségleteinek kielégítéséhez. A számítógép képernyőjén megjelenő szöveg nagyítása például lehetővé teszi a gyengébb látásúak számára is a szöveg elolvasását. Ez nemcsak magának a számítógépnek a használatát teszi lehetővé számukra, hanem módot ad arra is, hogy elolvassák a híreket, a hivatali honlapokat vagy magánleveleiket, amelyeknek az elolvasása a számítógép *nélkül* – a nyomtatásban általában használatos kicsi betűméret miatt – nehézséget okoz számukra.

A hűszórás kurzuson az oktató már az első órán megmutatta, hogy a számítógépet hogyan kell beállítani a személyes preferenciáknak és igényeknek megfelelően. A kurzus egész folyamán azonban mindenki a standard beállításokat használta, hogy „ne vesztegessék az időt” az egyes órák elején. Ez sajnálatos, mivel így a kurzus résztvevői nem tapasztalhatták meg mindazokat a lehetőségeket, amelyeket *az IKT mint a korral összefüggő problémáik enyhítésének eszköze* biztosíthat számukra. A vizsgálat egyik meglepő eredményeként kiderült, hogy az idősebb felhasználók számára talán minden másnál nagyobb problémát jelent az IKT terminológiája. Mivel az IKT szókinccse elsősorban angol, ez különösen elidegenítő hatást gyakorol azokra az idősebb magyarokra, akik

⁴ Olsen, 2001.

egyáltalán nem, vagy csak nagyon kevéssé tudnak angolul. A vizsgált kurzusok résztvevői számára frusztráló hatásúak voltak az olyan egyszerű, de idegenes hangzású szavak is, mint a „klikk” és az „enter”. Nem kevesebb mint 16%-uk jelezte, hogy a sok technikai kifejezés számukra *komoly* akadályt jelent. Az oktatók mindkét megfigyelt kurzuson tudatában voltak ennek a problémának, és nagy erőfeszítést fejtettek ki annak érdekében, hogy valamennyi szakkifejezést megmagyarázzák, és helyettük magyar szavak használatát vezessék be. Ennek a fejezetnek a címe az a kérdés volt, hogy meg tudják-e tanulni az idősebbek az IKT-eszközök használatát. A válasz határozott „igen, természetesen” – és sokuknak érdemes is időt és fáradságot áldozni erre, mivel az IKT segíthet nekik számos olyan dolgot megtenni, amelyekkel egyébként nagy problémáik vannak.

Az idős emberek IKT-szükségei

A kurzusok résztvevői általában úgy érezték, hogy a számítógépek hasznosak (vagy azzá válhatnak) olyan értelemben, hogy lehetővé tesznek bizonyos dolgokat, amelyek azelőtt elérhetetlenek voltak számukra, vagy legalábbis megkönnyítenek bizonyos dolgokat. A kurzusok résztvevőinek változatos kulturális háttere és érdeklődése tükröződött azoknak a dolgoknak a széles spektrumában, amelyekre hajlamosnak mutatkoztak felhasználni a technológiát.

A vizsgálat során meginterjúvolt személyek közül néhányan különféle utazásokat tesznek Magyarország más részeire, és most arra használják az internetet, hogy olcsó utazási és szállásajánlatokat, illetve vonzó úti célokat találjanak. Egyesek önkéntes munkát végeznek különféle nem kormányzati szervezeteknél, és ehhez olyan leveleket írnak a számítógépen, amelyeket azután a szervezet továbbíthat tagjaihoz, vagy felkeresik a partnerszervezeteket az interneten. Egyesek olyan gyakorlati dolgokban veszik hasznát a hálózatnak, mint például a lakáskeresés vagy a gépjármű-biztosítási lehetőségek felől való érdeklődés gyermekeik számára, egyesek a tőzsdén játszanak, mások e-mail útján tartják a kapcsolatot gyermekeikkel és unokáikkal. Egy hölgy író barátjának segít oly módon, hogy annak kéziratát beviszi a számítógépbe, egy másik pedig hálózati honlapot kíván készíteni a család külföldiek számára kiadó lakásának hirdetése céljából. Végül a kurzus számos résztvevőjének különféle gyógyszerekhez is sikerült hozzájutnia valamilyen betegségének kezeléséhez, és sokan nagyra értékelték az újonnan megtalált lehetőséget ahhoz, hogy a tárgyval foglalkozó internetportálokon keresztül pontosabb ismereteket szerezzenek saját gyógyszereikről.

Mint ezek a példák is mutatják, kétségtelen, hogy az idősek számára nyújtott IKT-kurzusok valódi igényeket elégítenek ki, és tényleges érdekeket szolgálhatnak. Ezt a megállapítást alátámasztja a megfigyelt kurzusok népszerűsége is: nagy sikerükre való tekintettel mindkettőt folytatták 2005-ben, és decemberben már várólistákat állítottak fel a januárban és februárban indítandó újabb kurzusok résztvevői számára. Bebizonyosodott, hogy ezek az idős emberek lelkesen tanulják az IKT használatát: a felmérés során megkérdezettek 87%-a még többet kívánt tanulni, és csupán 65%-uk érezte úgy, hogy eleget tanultak a segítség nélküli továbbhaladáshoz.

A kurzusok résztvevői körében tapasztalt lelkesedés arra utal, hogy igen nagy hasznukra válna, ha otthonukban is rendelkeznének internet-hozzáféréssel. Nem ke-

vesebb mint 55%-uk jelezte, hogy máris gondoskodtak erről, vagy olyan terveik vannak, hogy egy éven belül csatlakozást létesítenek, 35%-uk azonban ezt nem engedhet meg magának. Sokan közülük ajándékba kaptak számítógépet családjuktól vagy barátaiktól, egyesek internetcsatlakozásának szolgáltatási díját pedig a gyermekeik fizették. Mind a kérdőívekből, mind a beszélgetésekből világosan kiderült, hogy az idősök többségének nem sok olyan pénzügyi forrás állt rendelkezésére, amely elkölthető lett volna az IKT-eszközök beszerzésére.

Nagyra értékelték a lehetőséget, hogy kis költséggel vagy ingyenesen részt vehetnek a kurzusokon, és mindkét kurzus alkalmából sokan kihasználták az alkalmat arra, hogy ingyenesen gyakoroljanak. Az adott célcsoport számára nyújtott képzés szubjektíve érzékelt fontosságának értékeléséhez a kérdőívben szerepelt egy olyan kérdés, hogy válasszanak kétféle kijelentés közül. A felkínált (A) változat azt fejezte ki, hogy az illető oktatás nélkül is képes tovább ismerkedni az IKT-val, míg a (B) változat a további oktatás iránti igényt jelezte:

(A): „Már eleget tudok ahhoz, hogy az internetet önállóan használjam.”

(B): „Még mindig segítségre van szükségem az internet használatához.”

(A): „Ha lenne internet-összeköttetésem, meg tudnám tanulni önállóan használni az internetet.”

(B): „Még akkor sem tudnám megtanulni az internet használatát segítség nélkül, ha ingyenes internet-összeköttetésem lenne.”

Mindkét fenti példa esetében csupán 6%- értett egyet az (A) változattal, ami teljes mértékben összhangban állt a megfigyeléssel: a kurzusok résztvevőinek többsége nem volt képes önállóan megtanulni új dolgokat, és sokan közülük problémákkal küzdöttek az egyéni gyakorlatok elvégzésekor, még akkor is, ha előbb csoportos formában oktatásban részesültek. Ezek az időskorúak nem bíztak eléggé a technológiában ahhoz, hogy egyszerűen a „próba-tévedés” módszerével tanuljanak. Sokan közülük idegenkedtek a számítógépektől, és amikor a kurzus első foglalkozásaira érkeztek, féltékeny nyúltak hozzájuk. Ez a probléma természetesen háttérbe szorult, amikor jobban megismerkedtek a technológiával: néhány lecke után a hallgatók már önállóan bekapcsolták a számítógépet és rácsatlakoztak az internetre, anélkül, hogy erre felszólítást kaptak volna. A húszórás kurzus résztvevői hamarosan elkezdtek bejárni a teleházba más időpontokban is, hogy gyakorolják az elsajátítandó készségeket. Egyesek közülük más hallgatóknak is a segítségére siettek, amikor azok valahol elakadtak.

Összefoglalva: a vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy az idős emberek egyrészt hajlamosak, másrészt képesek is megtanulni az IKT-eszközök használatát. Miközben a számítógéphez és az internethez való hozzájutás – elsősorban gazdasági okokból – tényleges gondot jelent ennek a csoportnak, körükben az oktatásra való igény legalább ilyen jelentős.

Létezik-e az időskorúak pedagógiája?

A kifejezetten idős emberek számára nyújtott IKT-kurzusok megtervezésekor mérlegelni kell azt a kérdést, hogy szükség van-e speciális pedagógiai módszerek alkalmazására vagy más sajátos igények figyelembevételére, amikor idős emberek tanul-

ják az IKT használatát. Az elvégzett vizsgálat azt mutatja, hogy az idősek hajlamosabban lassúbb ütemben tanulni, mint a fiatalabb diákok. Éppen ezért az öregebbek gyakran jobban kedvelik az igen didaktikus leckéket, minden órán sok ismétléssel és csupán kevés új információval, lépésről lépésre haladva előre (ezt a megoldást a résztvevők 90%-a előnyben részesítette azzal a módszerrel szemben, hogy először megkapják az oktatást, és azután próbálják önállóan elvégezni a feladatokat). A kurzusok résztvevői továbbá szívesen fogadták, ha olyan feladatlapokat vagy tartalmi összefoglaló vázlatokat kaptak a tanultakról, amelyeket később is elővehettek. Egy másik fontos megállapítás az, hogy az idősebbek rendszerint meglehetősen bizonytalan érzésekkel viszonyulnak az IKT-hoz, és ennél fogva fontos számukra a biztonság és kényelmes környezet megteremtése, amelyben tanulhatnak róla. Ez azonban igaz mindenkire nézve, és figyelembe veendő más IKT-kurzusok esetében is, amelyeket olyan résztvevők számára tartanak, akik gyakorlatilag semmiféle „digitális készséggel” nem, vagy csak igen csekély mértékben rendelkeznek. A „biztonságos” tanulási környezet gyakran megteremthető homogén csoportok összeállításával, ahol a hallgatók valamennyien hasonló helyzetben találják magukat, és készségeikkel is körülbelül ugyanolyan szinten vannak.

A fentiek megállapítása után megkísérlem megvilágítani, hogy nem minden idős személy esetében célszerű (vagy lehetséges) ugyanazt a pedagógiai módszert vagy tanítási stílust alkalmazni. Noha az idős emberekre általában jellemző számos olyan vonás és körülmény, amelyek a korukkal függenek össze (például egészségügyi problémák stb.), emellett olyan érdeklődésük és preferenciáik vannak, amelyek messze túlmutatnak a korral összefüggő kihívásokon. A kort helyesebb olyan közös körülményként vagy állapotként felfogni, amelyben igen különböző fajta emberek osztoznak, akik más-más életmódot folytatnak és különféle attitűdöket mutatnak.⁵ Néhány példa illusztrálhatja ezt a megállapítást:

Az első vizsgálat során az internetkurzus egyik férfi hallgatója csalódottan állapította meg, hogy „nem tanult semmi hasznosat”. Úgy érezte, hogy számára értelmetlen volt „ott ülni és játszadoxni”. Valami „hasznosat” akart tanulni, ami – az ő számára – e-mail üzenetek írását és tőzsdei ügyletek lebonyolítását jelentette. Mielőtt nyugdíjba ment, pénzügyekkel foglalkozott az üzleti világban, és az IKT-ben nagy lehetőséget látott arra, hogy olyan eszközt biztosítson számára, melynek segítségével továbbra is valami értelmes dologra fordíthatja az idejét. Azért járt a kurzusra, mert meg akarta tanulni néhány speciális funkció használatát, ám a kurzuson alkalmazott pedagógiai módszerek nem feleltek meg a tanulással kapcsolatos személyes elvárásainak. Nem akart „játszadoxni”, mert ezt a tevékenységet nem tartotta hasznosnak. Csupán két dolgot akart megtanulni: a tőzsdén kereskedni, és e-mail üzeneteket küldeni. A játékok ténylegesen akadályt jelentettek számára, mivel ezeket haszontalannak minősítette és elvetette: úgy érezte, hogy nem tanult semmit belőlük.

Egy másik férfi e-mail útján levelet akart küldeni egy régi barátja ügyvédjének Kanadába, mivel ez a barát meghalt. Érdeklődni kívánt barátja ügyeiről, de nem tudta megtalálni az ügyvéd e-mail címét, és nem tudta, hogyan kell e-mail útján levelezni. Ez a férfi nem akarta a leányát terhelni ezzel a dologgal. Ehelyett beiratkozott az inter-

⁵ Carlberg és tsai, 2002.

netkurzusra, hogy megtanulja, hogyan találhatja meg a számára szükséges információt, és hogyan küldhet e-mail üzeneteket, hogy maga intézhesse el a dolgát.

A kurzus folyamán mindkét itt leírt férfinak nagy nehézségei voltak az internet-használat megtanulásában, és az első igen bosszús és frusztrált lett. A másik férfi sem látta igazán értelmét a számítógépes játékoknak, mégis elfogadta „*az idő elvesztegetését*”, de csak azért, mert belátta, hogy ő maga meglehetősen lassú volt a számítógép használatában, és amikor a többi résztvevő a játékokkal foglalkozott, ez időt adott neki a felzárkózáshoz. Mindkét fenti példa olyan férfiakat mutat be, akik erősen motiváltak az internethasználat megtanulására: igen konkrét céljaik vannak, és egyértelműen szükségesnek érzik, hogy elsajátítsák ezeket az új készségeket, még akkor is, ha ez nehéz számukra. Az olyan kurzusok azonban, amelyek játékon keresztül tanítanak, vagy amelyek megpróbálnak komolyabb háttérismereteket nyújtani, nem felelnek meg ennek a két férfinak, mivel ők a „*játszadózást*” nem tekintik gyümölcsöző tevékenységnek. Könnyen lehet, hogy az erősen célra orientált megközelítés e két férfi esetében végül ahhoz vezet, hogy lemondanak az internetről, anélkül hogy valaha is magabiztos felhasználókká válnának.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a *játék pedagógiai módszere* általában nem okoz problémát. Éppen ellenkezőleg: a számítógépes játék igen hatékony módszer annak megtanulásához, hogy a számítógép hogyan működik, és az általunk vizsgált kurzusok résztvevőinek többsége élvezte a játékot, mint az új készségek begyakorlásának módszerét. Az olyan személyek esetében azonban, akik egyébként sohasem játszanak és az internetet csupán bizonyos, számukra fontos dolgok véghezvitelére szolgáló eszköznek tekintik, a játék nem hozható összhangba ezzel a céltudatos viselkedéssel.

Az első kurzus alkalmából két idősebb nő olyan attitűddel viszonyult az IKT-hoz, ami teljesen különbözik az említett két férfi célra orientált megközelítésétől. Ez a két nő több ízben visszatért egyes órák anyagához, annak ellenére, hogy azoknak a tartalma többé-kevésbé azonos volt. Megkérdeztem tőlük, hogy nem unatkoztak-e ugyanazoknak a gyakorlatoknak, illetve játékoknak a megismétlésekor és ugyanazoknak az utasításoknak újból és újból történő meghallgatásakor. Elmagarázták, hogy élvezték a kurzus társadalmi aspektusát, és szerettek játékokat játszani a számítógépen. Mivel nem volt szűken meghatározott elvárásuk azzal kapcsolatban, hogy mit tanuljanak, szívesen játszottak a számítógépen, és eközben jól begyakorolták az IKT-készségeket, anélkül, hogy frusztrálódtak volna a lassúbb előrehaladás miatt, holott már el tudták volna érni a kitűzött végcélt. Ennek a két nőnek a játékos attitűdje ténylegesen lehetővé tette számukra, hogy a legügyesebb felhasználókká váljanak a kurzus hallgatói között.

Az említett két férfi és két nő merőben különböző attitűdje könnyen megmagyarázható az illetők személyiségének és temperamentumának különbözőségével. Ha azonban tekintetbe vesszük az első férfi csalódottságának hátterét is, akkor kifogásait mint pusztán a rossz hozzáállás eredményeit már nehezebbnek tűnik félresöpörni, ugyanis ő tudta, hogy mit akar tanulni, és azt várta a kurzustól, hogy pontosan erre tanítsa meg. Ehelyett idősebb hölgyekkel körülvéve találta magát, akik interaktív karácsonyi üdvözlőkártyákkal, szókirakós játékokkal és pasziánszal játszadoztak. Szakmai karrierje során ez a férfi egy vállalat igazgatója volt. Hozzászózott ahhoz, hogy a dolgokat bizonyos rend szerint intézik el, és munkája során a fontos célokat valószínűleg nem játszadozás útján érték el. Valakinek az egész munkás életét felölelő háttere és teljesít-

ményorientációja nem változik meg egyik napról a másikra, amikor az illető személy öregebb lesz és nyugdíjba vonul. Fennáll tehát az a kérdés, hogy az *IKT-vel összefüggésben* hogyan konceptualizálhatjuk az aktív és produktív életből az időskorba és a nyugdíjaséletbe való átmenetet. A következő részben ehhez próbálok bizonyos keretet nyújtani.

Életmódelemzés és IKT-oktatás idősek számára

„Éppen az a kérdés, hogy a különféle életmódok hogyan felelnek meg a kor-specifikus kihívásoknak, amelyek jelentős következményekkel járhatnak arra nézve, hogy az IKT vajon pozitív forrássá válik-e az idős emberek életmód-specifikus életvitelének fenntartásában”

(Carlberg et al., 2002: 32).

Carlberg és munkatársai Dániában átfogó kvalitatív kutatást végeztek annak vizsgálatára, hogy az emberek miként élik meg a nyugdíjas életformába való átmenetet, és a számítógép, illetve az internet hogyan segíthet nekik abban, hogy értelmes életet folytassanak időskorban is.⁶

A vizsgálat során az eredetileg Thomas Højrup dán etnológus által kidolgozott életmód- koncepciót alkalmazták. Carlberg és társai az életmódelemzést használták fel konceptuális keretként az emberekben az IKT-ra vonatkozóan nyugdíjazásuk után kialakuló különféle attitűdök megértéséhez.

Az életmód a célok és az eszközök közötti viszony ideológiai kifejeződése az úgynevezett „jó élet” tekintetében. Minden életmódhoz sajátos logika vagy stratégia tartozik. Tanulmányomban arra a négy jelentősebb életmódtípusra szeretném ráirányítani a figyelmet, amelyek az alábbiakkal jellemezhetők:⁷

- A *fix fizetésű dolgozó* számára a munka a szabadidő elérésének eszköze. Mint ilyen, szükségképpen szemben áll a szabadidővel, és az illető személy nem is óhajtja ezt a két szférát összekapcsolni egymással.
- A *karrierista* célja az egyre nagyobb szabadság és hatalom, a munkában a hierarchia csúcsának elérése. E cél elérésének eszköze a kompetenciák és a képesítések állandó optimalizálása. A szabadidő a munkához szükséges energia visszanyerésének eszköze.
- A *vállalkozó* célja az önállóság és a függetlenség elérése, és a termelőegység (a vállalat vagy a család) számára szükséges források reprodukálása. A szabadidő és a munkaidő szorosan összefonódik, és nem választható el világosan egymástól.
- A *háziasszony* legfőbb célja a család jóléte és az otthon megteremtése, illetve fenntartása, ami a családról való gondoskodás és a társadalmi kapcsolatok ápolása útján érhető el. Az otthontól távol végzendő munka a család fenntartásának szükséges, de nemkívánatos eszköze lehet.

⁶ Lásd Carlberg és tsai, 2002.

⁷ Carlberg és tsai, 2002: 25–36.

Fontos megjegyezni, hogy a fenti életmódtípusok nem szigorúan értelmezendő leíró kategóriák az emberek bizonyos csoportjaira vonatkozóan, hanem csupán az elemzés eszközei. Az emberek tehát inkább valamely életmódnak a „képviselői”, és lehetséges, hogy többféle életmódtípust is – különféle mértékben – reprezentálnak.

Carlberg és munkatársai abból a meggyőződésből indultak ki, hogy az emberek többsége nem veszíti el saját belső logikáját és életmódját, amikor nyugdíjba vonul. Az emberek céljai és vágyai nagymértékben ugyanazt a logikát követik továbbra is, mint mindig, és ez az egyik oka annak, hogy az idős emberek gyakran haszontalannak érzik magukat nyugdíjasként: problémákkal találják szemben magukat, amikor továbbra is azokat a célokat és vágyakat kívánják teljesíteni, amelyek saját életmódjukra jellemzőek. Az egyes személyek életmódja befolyásolja az IKT-hoz való viszonyukat is. Ennélfogva a különféle életmódok konceptualizálása és az adott életmód képviselőiben a nyugdíjba vonulással és az IKT-val kapcsolatban kialakuló attitűd vizsgálata segít megérteni néhány olyan mechanizmust, amelyek fontos szerepet játszanak, amikor az idősebb emberek az IKT használatát tanulják – vagy lemondanak erről.

A fix fizetéses dolgozó

A „havi fixes” életmód képviselői számára a nyugdíjba vonulás várva várt és jól megérdemelt pihenést jelent, sok évi munka után. Nyugdíjasként nem kell többé eleget tenniük különösebb erőfeszítéseket vagy kompetenciákat igénylő elvárásoknak, mivel már teljesítették mindazt, amit a munkaerőpiac elvárt tőlük. Nyugdíjas éveikben a korábbi fix fizetésű dolgozók tehát a szórakozás eszközeinek tekintik az IKT-t, anélkül, hogy nagyobb igényeik lennének a *hasznosságát* illetően. Ez lehetővé teszi számukra, hogy játsszanak a számítógéppel és az internettel, vagyis olyasmit csináljanak, ami segít a szükséges készségek megszerzésében.⁸ Carlberg és munkatársai ténylegesen úgy találták, hogy a „havi fixes” életmód képviselői nyugdíjaskorukban az IKT legegyszerűbb és legsikeresebb felhasználói közé tartoznak, éppen a technológiai eszközökkel kapcsolatban megnyilvánuló játékos, kutató-felfedező attitűdnek köszönhetően, ami gyakran jellemző rájuk.⁹

A karrierista

A karrierista életmódhoz a „jó élet” tekintetében egészen más felfogás tartozik, mint a fix fizetéses dolgozóké. A karrierista életmód szakmai elismerésre és státuszra törekszik. Az adott személy a legjobbak között van saját területén, és mindig újabb kompetenciákat és képesítéseket szerez meg abból a célból, hogy feljebb jusson a létrán.

⁸ Carlberg és tsai, 2002: 123–130.

⁹ Carlberg és tsai megjegyzik, hogy a havi fixes életmódot folytató személyeknél általában nem találkozunk ilyen attitűddel az új technológia iránt, ha azzal munkájuk során már megismerkedtek, és a használatához szükséges készségek elsajátítását megkövetelték tőlük. Sok nyugdíjas éppen munkahelyének olyan technikai átalakulásával összefüggésben hagyta el állását, amelyben már nem kívántak részt venni, mert nem érezték magukat alkalmasnak a munka új rendjébe való beilleszkedésre.

A karrierista életmódot folytató személy szakembert bérel fel arra, hogy elvégezze azt, amit ő maga nem tud megtenni. Ennek az életmódnak a képviselői ennél fogva olyan személyes ambíciókkal fordulnak az IKT-hoz is, hogy az eszközök használatát igazán jól elsajátítsák. A személyes kiválóság elérésének természetes alternatívája ugyanis másvalakinek a felkérése arra, hogy végezze el, amire szükség van, a karrierista életmód ideológiája szerint azonban az IKT-készségek nyugdíjaskorban való megszerzésének nincs igazán sok értelme, mivel az adott személyek előtt nem áll további karrier és olyan lehetséges előrelépés, amelyre törekedhetnének. Ez azt jelenti, hogy ennek az életmódtípusnak a képviselői tipikusan nem elég motiváltak ahhoz, hogy leüljenek és megtanuljanak valami nehezet, s ennél fogva az adott személy az IKT kihívásaival kapcsolatos tapasztalatait valószínűleg kudarcként fogja megélni.

A vállalkozó

A vállalkozó számára az élet olyan erőfeszítések révén válik értelmessé, amelyeket a függetlenség és az önállóság elérése és fenntartása érdekében kell kifejtetni. Nyugdíjaskorban ez többé már nem releváns a termelőegység szempontjából, és az IKT-val kapcsolatos tipikus felfogás az, hogy a számítógép, illetve az internet valóban hasznos eszköz *lett volna* a magánvállalkozás folytatásához. A vállalkozó nyugdíjaskorában gyakran csak nehezen tudja felismerni az IKT *szükségességét*, mivel azt automatikusan *a munka eszközének* tekinti. Így tehát a vállalkozó és a karrierista életmódjában közősek bizonyos jellemző vonások, amelyek akadályokat jelentenek számukra, amikor nyugdíjasként az IKT-val foglalkoznak. A vállalkozó függetlenségi vágya motivációt jelenthet az IKT-készségek megszerzéséhez, például amikor az internet hozzáférést biztosít bizonyos szolgáltatásokhoz, amelyek révén az adott személy több dolgot el tud intézni mások segítségével nélkül.

A háziasszony

A háziasszony számára a nyugdíjazás egyáltalán nem jelenti az értelmes élet végét. Olyan esetekben, amikor az adott személynek előzőleg fix fizetéses munkát kellett végeznie a család jövedelmének fenntartása érdekében, ez ténylegesen az életkörülmények örömmel fogadott „normalizálódását” jelentheti. A háziasszonyra eredendően jellemző a gyermekek és az unokák gondozására való igény, ami ugyanakkor csalódás forrása is lehet, mivel a család nem mindig ugyanolyan mértékben kívánja meg mindazt a törődést és gondoskodást, amit ennek az életmódnak a képviselője kívánja meg számára. Nyugdíjaskorban a háziasszony-életmód képviselői gyakran az elszigetelődés és a családtól való eltávolodás tapasztalatait élik meg. Másrészt, mivel az élet célja érintetlen marad, és az idesorolható személyek továbbra is fenntartják világosan meghatározott igényeiket, az IKT az ő esetükben a kommunikáció, a szórakozás és a mindennapi elintézendők szívesen fogadott eszköze lehet.

A fenti példában szereplő két nő – az empirikus vizsgálat eredményei alapján, ebben a modellben – mind a háziasszonyi, mind a „havi fixes” életmód képviselőjének te-

kinthető. Mindketten állásban voltak, mielőtt nyugdíjba vonultak, és a vizsgálat idején élvezték, hogy társadalmi tevékenységekre fordíthatják idejüket. Az IKT-kurzus egyfajta szórakozási formát jelentett nekik, ami segítette őket társadalmi életükben is. Sok más résztvevőhöz hasonlóan ezek a hölgyek is elsősorban arra használták fel a megszerzett IKT-készségeiket, hogy gyermekeikkel és unokáikkal kommunikáljanak, akikkel ritkán volt alkalmuk személyesen találkozni. Egy harmadik hölgy számára az e-mail használata lehetővé tette, hogy rendszeresen segítsen unokájának az iskolai házi feladatok megoldásában. Ilyen módon tehát az IKT mindhármuknak segítségére volt olyan dolgok megtételében, amelyektől – a háziasszonyi életmód logikája szerint – hasznosnak és megbecsültnek érezhették magukat.

Visszatérve a türelmetlen férfiakhoz: ezek a karrierista és a vállalkozói életmód jó példáit nyújtják. Az első férfi folytatni kívánja szakmai tevékenységét nyugdíjaskorában is, mégpedig úgy, hogy az interneten keresztül a tőzsdén játszik. Várakozásai szerint a technológia felhasználásával képessé válhat szakmai identitásának fenntartására azután is, hogy nyugdíjba ment. Sajnálatos módon azonban a karrierista életmód szerinti életpályákon tipikusan előforduló korláttal találja szemben magát: élete során hozzászokott ahhoz, hogy igen jó legyen abban, amit csinál, de amikor a számítógépek használatára kerül sor, még az alapvető készségekkel sem rendelkezik, mivel korábban a titkára végzett el számára minden ilyen munkát. Noha megvannak az IKT használatának megtanulásához szükséges képességei, könnyen lehet, hogy ez a férfi feladja a próbálkozásait, egyszerűen azért, mert nem tudja elviselni, hogy önmagát a botladozó diák szerepében lássa. Számára természetesebb lenne, hogy szakembert béreljen fel a számítógép kezelésére, könnyen lehetséges azonban, hogy ez a nyugdíjaséletben már nem reális választási lehetőség.

A másik férfit inkább a függetlenségi vágy vezérelti: van egy lánya, aki azelőtt segített neki e-mail üzeneteket írni, de azt akarja, hogy ezt önállóan is meg tudja tenni. Attitűdje tipikusan jellemző a vállalkozói életmódra. Őt nem bátortalanította el az, hogy nem volt a legjobbak között, és úgy döntött, hogy az általa „időpocsékolásnak” tekintett játékok alkalmából felszabaduló időt arra használja fel, hogy „felzárkózzon” a többi hallgatóhoz.

Ismételten hangsúlyozni kell, hogy a legtöbb ember nem sorolható be egyértelműen az itt tárgyalt sztereotip kategóriák valamelyikébe. Az egyének inkább néha a vállalkozókra jellemző módon, máskor pedig inkább fix fizetéses alkalmazottként gondolkodnak. A különféle életmódtípusok jellemző vonásainak felismerése mindazonáltal hasznos lehet a valódi emberek esetében is, mivel segít jobban megérteni az egyének motivációját, az őket mozgató erőket és az előttük álló akadályokat. Az alábbiakban néhány gondolatot vázolok arról, hogy az életmódelemzés tanulságai hogyan hasznosíthatók az idősek számára szervezett IKT-kurzusokon.

A kurzus tartalmának és pedagógiai módszereinek a célcsoporthoz igazított meghatározása

A fent leírt csalódott férfi résztvevők a kudarc tapasztalatával kerültek szembe, mivel nem jól teljesítettek a kurzus folyamán, és nem sikerült megtanulniuk azt, aminek a megtanulásába belefogtak. Az ilyen kudarc elkerülhető, ha az internetkurzus pe-

pedagógiai módszereit célzott módon, az emberek különféle típusainak és céljainak megfelelően választjuk meg. Ez lehetővé teszi a résztvevők számára, hogy olyan kurzust válasszanak, amelynek a stílusa a legjobban megfelel nekik. A hallgatók által képviselt különféle életmódtípusok jellemzői felhasználhatók ahhoz, hogy pontosabban meghatározzuk a különböző emberek számára legalkalmasabb internetkurzusok tartalmát és stílusát. Nem minden időskorú személynek ugyanazok a szükségletei, és nem mindannyian tanulnak ugyanolyan módon. Nyugdíjba vonulásuk után az emberek életének belső logikája kihívások elé kerül, és egyesek számára szükségessé válik egy új logikára való áttérés – új életmód bevezetése, vagy pedig a réginek új tevékenységekkel való megerősítése. Az IKT gazdag lehetőségeket nyújt mindkét esetben.

Az IKT-oktatók az életmódtípusok elemzését alkalmazhatják annak felmérésekor, hogy hallgatóik kicsodák, és életmódjuk hogyan befolyásolja az IKT-hoz fűződő viszonyukat. Az alábbiakban néhány konkrét javaslatot szeretnék tenni arra nézve, hogy az IKT-oktatók mit tehetnek:

- Ismerkedjenek meg az egyes életmódtípusok jellemzőivel és belső logikájával, hogy fel tudják ismerni azokat a kurzus résztvevőinek viselkedésében! Ez segíteni fog néhány ember problémáinak és a technológiával szemben mutatott ellenállásának a megértésében. Vegyék figyelembe a fenti példákat, és használják fel annak a leírását, hogy a különféle életmódok képviselői miként viszonyulnak az IKT-hoz!
- Alkossanak pozitív szerepmoделleket a különféle életmódok alapján! Ezek lehetővé teszik a különböző típusú emberek számára, hogy azonosuljanak azzal a szerepmoделlel, amelyiket önmagukhoz a leginkább hasonlónak találják. A kurzus folyamán bemutathatnak olyan példákat, amelyekkel a különböző életmódok képviselői azonosulni tudnak. Jó ötlet lehet a kurzus korábbi résztvevőinek asszisztensként való bevonása az újabb kurzusok lebonyolításába.
- Figyelembe kell venni, hogy az idősebb IKT-hallgatók gyakran egyszerre két párhuzamos átmeneti folyamaton mennek keresztül, egyrészt a nyugdíjaslét, másrészt a „digitális egzisztencia” irányában. Tekintsék ezt kiindulópontnak annak megállapításához, hogy az IKT hogyan segíthet nekik nyugdíjaskorukban is értelmes és teljes életet élni!
- Beszéljék meg az életmódtípusokat a kurzusok résztvevőivel! Így tudatosíthatják bennük az egyes életmódok közötti különbségeket és saját tipikus attitűdjüket az IKT-val kapcsolatban. Ha az emberek megértik a saját reakcióikat, akkor kezelni is jobban tudják őket, és képesek lehetnek túltenni magukat a kezdeti csalódásokon és kudarcokon.
- Az IKT-oktatók – annak érdekében, hogy saját pedagógiai és kurzusszervezési módszereikben túl tudjanak lépni a saját életmódjukból adódó korlátokon – ismerjék fel saját életmódjukat, és vegyék figyelembe, hogy az hogyan befolyásolja az IKT-hoz való viszonyukat!

Az életmódelemzés hasznos eszköz lehet az oktatók számára ahhoz, hogy megértsék és ki tudják elégíteni a különböző emberek igényeit. Mielőtt azonban eljutnánk odáig, hogy IKT-kurzusokat nyújtsunk az idősek és más marginalizált csoportok számára, a stratégiák készítőinek és az IKT-szolgáltatóknak fel kell ismerniük az IKT-oktatás-

ban rejlt lehetőségeket. Ezt a cikket néhány olyan társadalompolitikai jellegű következtetéssel zárom, amelyeket egyrészt a Magyarországon tartott IKT-kurzusok vizsgálatok szerzett empirikus kutatási eredményeimből, másrészt az úgynevezett „legjobb gyakorlatok” dániai tanulmányozásából szűrtem le.¹⁰

A kurzusok megtervezésére vonatkozó következtetések

Az általam megfigyelt kurzusok igen kis részvételi díj ellenében vagy ingyenesen biztosították a résztvevők hozzáférését az IKT-hálózatokhoz. Az effajta hozzáférés biztosítása az idősök számára kétségkívül fontos lépés az idősök internethasználata előtt álló gazdasági természetű akadályok leküzdésében. Célszerűbb lenne azonban azt a kérdést állítani a magyar IKT-stratégia fókuszába, hogy az IKT hogyan támogathatja az idős embereket saját életvitelükben. A stratégiai programok készítőinek – ahelyett, hogy egyszerűen arra biztatnák az idős embereket, hogy használjanak számítógépet – holisztikusabb megközelítést kellene választaniuk, figyelembe véve mindazokat a problémákat, igényeket és mindennapi szükségleteket, amelyekkel a különféle életmódokat folytató idős emberek találkozhatnak.

Sok idős embernek például mobilitási problémái vannak, és hasznukra válna az a lehetőség, ha hivatalos ügyeiket otthonról intézhetnék, és nem kellene elmenniük az önkormányzati hivatalokba. Hasznosak lennének számukra továbbá a bevásárlási szolgáltatások is, melyek révén *online* rendelhetnék meg házhoz szállítandó élelmiszereket. A barátaikkal és családtagjaikkal otthonról is fenntartható kapcsolatok lehetővé tennék a nyugdíjasok számára, hogy idős korban is sokkal élénkebb társadalmi életet éljenek – még akkor is, ha nem sokat járnak el otthonról.

Még fontosabb, hogy a számukra elvileg hasznos meglévő vagy jövőbeli IKT-szolgáltatások sem válhatnak ténylegesen az idős emberek hasznára, ha nem tanulják meg, hogy az IKT-eszközöket hogyan kell használni. Ez a tanulmány csupán az oktatás szükségességét hangsúlyozza, mivel a legtöbb idős személy nem tudja (vagy nem akarja) önállóan megtanulni az IKT használatát. Vizsgálati eredményeim egyértelműen aláhúzzák az olyan kormányzati programok szükségességét, amelyek kiterjednek mindazokra a módokra, ahogyan az idősök és más „lassú kezdők” hasznot húzhatnak az IKT-ből. A következő kezdeményezések szükségességét szeretném kiemelni:

- Az IKT-programok támogatása idősszervezetekben.
- Az idősök számára nyújtott IKT-oktatás támogatása.
- Kutatások és kísérleti programok támogatása annak feltárása érdekében, hogy az IKT hogyan integrálható a különféle életmódokat folytató emberek mindennapi életébe.

¹⁰ Az eredeti tanulmány példákat tartalmaz a dániai *e-inclusion* stratégiai programok céljainak megvalósítása során elért „legjobb gyakorlatokra” vonatkozóan, olyan területeken, mint például az idősök és a nők számára létesített teleközpontok működése, az IKT lehetőségei a megváltozott képességű emberek életében, valamint a lakosság digitális megosztottságának leküzdésére irányuló kezdeményezések. A kutatási jelentés teljes (angol nyelvű) szövegének megismeréséhez kérem, forduljon a szerzőhöz az etnomimi@yahoo.com címen

- Az olyan *online* közszolgáltatások fejlesztése, amelyek megkönnyítik az emberek életét.
- A meglévő szociális gondoskodási szolgálatokat és az *online* lehetőségeket integráló programok támogatása.
- A különféle életmódok megismertetésére irányuló kampányok az idősebb lakosság körében.

A tanulmányban körvonalazott vizsgálati eredmények nem csupán az idősebb IKT-felhasználók tekintetében lehetnek relevánsak. Számos eredmény alkalmazható más, marginalizált csoportokra is a magyar információs társadalomban: a fizikai dolgozókra, az etnikai kisebbségekre, a munkanélküliekre, a megváltozott képességűekre stb. Az IKT-val kapcsolatos politikai állásfoglalásokat ezeknek a csoportoknak a viszonylatában is célszerű úgy módosítani, hogy az IKT ne a hátrányos helyzetű állampolgárokat a társadalom fősodrától elzáró vízvázalóként, hanem inkább a gazdagabb, teljesebb élethez vezető hídként jelenjen meg a mindennapokban.

Irodalom

- Andresen, Bent B. (2002a): *3dk Banebrydende Teknologier (3dk Path-making technologies)*. København: Ministry of Education.
- Andresen, Bent B. (2002b): *IT-Vejlederens Håndbog (The IT instructor's Handbook)*. Vejle: Krogh Publishing.
- Arendal, Erik – Hansen, Kirsten Marie (2003): *IT-rygsæk til ordblinde. (Back Pack for dyslexics)* Hjælpemiddelinstitutet.
- Bylling, Annalise (2001): *Man bliver aldrig for gammel til at surfe (One is never too old to surfe)*. Nykøbing F.: Nykøbing Falster Central Library.
- Carlberg, Søgård – Østergaard (2002): *Ung teknologi og gamle mennesker – en livsformbaseret analyse af ældres it-brug (Young technology and old people – a life-mode analysis of elders' IT use)*. København: Institutet for Fremtidforskning, Akademisk Forlag.
- Fuglsang, Sterlie (2002): in *Uddannelse, Læring og IT (Education, Learning and IT)*. Undervisningsministeriet – Uddannelsesstyrelsen, 215–223.
- Fuglsang, Lars et al. (2001): *Ældre og IT, resultater af en spørgeskemaundersøgelse (Elders and IT, results from a survey)*. Roskilde: Roskilde University Centre.
- Gáspár, Mátyás (ed.) (1999): *Teleházak és távmunka Magyarországon*. Budapest: Teleház Kht.
- Gáspár, Mátyás (2003): *Telecottages in Hungary – The Birth of a National Program, its Institutionalization and Perspectives*. <http://>
- Hansen, Annett Hilary (1997): *Håndbog om DET – til brug for etablering af Datastuer, Edb-undervisning og Temadage i ny teknologi (Handbook on DET – on establishment of Telecentres, IT-instruction and Thematic days in new technology)*. Ældremobiliseringen .
- Hansen, Kirsten Marie (2002): *Ældre og IT: håndbog til IT-undervisning af ældre med funktionsnedsættelser (Elders and IT: a Handbook for IT-instruction of elderly with functional impairment)*. Århus: Hjælpemiddelinstitutet.
- Hansen, Poul (2001): *Erfaringer på Spil – Kortuddannede og IT (Experience at Play – short educations and IT)*. København: SiD.
- Herskin, Bjarne (2000): *IT-undervisning med brugeren i centrum (User-centered IT instruction)*. København: Teknisk Publisher.

- Knudsen, Jørgen 2003. *IT og Dansk. (IT and Danish)*. København: L & R Uddannelse.
- Larsson, Mimi (2005): *eInclusion of the Elderly – Danish Perspectives, Hungarian Examples*. Research report (not published).
- Munck, Agnete (1990): *Åbne datastuer – Evaluering af åbne datastuer for kvinder. (Open Telecenters – evaluation of open telecentres for women)*. Danmark: Arbejdsmarkedsstyrelsen.
- Olsen, Gitte E. (2001): *Datastuer som Ældre-pædagogisk succes. (Telecenters as a pedagogical success)*. Danmark: Ældremobiliseringen.
- Qvortrup, Lars (2004): *Det lærende samfund – hyperkompleksitet og viden (The learning society – hypercomplexity and knowledge)*. København: Gyldendal.
- Qvortrup, Lars (1989): The Nordic Telecottages – Community teleservice centres for rural regions. *Telecommunications Policy*, March 1989: 59–68.

Hivatalos jelentések

- 2003 – *WIP Mapping the Digital Future*. Budapest: ITTK–TÁRKI. Infonia Foundation.
- 2003 – *Informationssamfundet Danmark – it-status 2003 (Information Society Denmark – IT-status 2003)*. Danmarks Statistik. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling.
- 2003 – *It med omtanke – It- og telepolitisk handlingsplan (IT with forethought – IT- and tele-political plan of action)*. Regeringen.
- 2002 – *Handicap ingen hindring – handlingsplan for handicappedes it- og telebrug (Disability no barrier – plan of action for disabled use of IT and telecommunication technology)*. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling.
- 2001 – *Information and Communication Technology „ Special Educational Needs*. KVIS.
- 2000 – *Realigning to a Network Society, IT and Telecommunications*. Policy Report to the Folketing. The Ministry of Research and Technology.
- 1996 – *Status for IT-politisk handlingsplan 1995 (Status for the IT-political action plan 1995)*. Forskningsministeriet.
- 1994 – *Info-Society 2000*. Ministry of Research.
- 1998 – *Ældre og IT. statistisk undersøgelse (Elders and IT. Statistical investigation)*. DANIÆ.